

KÖLTŐI LÁTOMÁSOKKAL ÁLDOTT ÉLET

PASZKAL GILEVSZKI

Aki Juhász Ferencről, a mai magyar költészet legkiemelkedőbb személyiségéről és korunk egyik legnagyobb költőjéről akar írni, vagy megpróbálja lefordítani gyakran lefordíthatatlannak tűnő verseit, kényszerű választás elé kerül, nagy nehézségekbe ütközik: hol és hogyan kezdjen hozzá, mit vegyen át, mit ne, melyik szakaszra és jellemző részletre összpontosítsa figyelmét, miként hatoljon be a rendkívül bonyolult, többretegű, szinte áthatolhatatlan, de bőséges és izgalmas szövetbe, hogyan közeledjen hozzá, milyen szempontok szerint és milyen prizmán keresztül vizsgálja, mérje fel és értelmezze ezt a hatalmas és monumentális életművet. Ez az életmű egy majdnem naiv, köznapi képpel kezdődik: egy nőt látunk, amint feltűzi szőke kontyát; néhány idillikus zsánerképpel és ifjúkori élménnyel, majd a meghökkent és megriadt ember néhány szívet tépő kiáltásával folytatódik, aki a sors váratlan csapásainak és könyörtelen ritmusának mitikus átalakulásait szenved el, s végül eljut a végtelen, tüzes-lávás kozmikus térségekig, dús költői látomásokhoz, melyek csodálatos és megismételhetetlen, látszólag nehezen érthető s fantasztikus formákat és jelentéseket öltenek. Mert ebben a harmincöt versgyűjteményt és százezernyi verssort tartalmazó opusban, ebben a barokk formájú, szürrealista és metafizikai lírai rengetegben, mely tele van szimbólumokkal, metaforákkal, hiperbolákkal, fokozásokkal, allegóriákkal, alliterációkkal és töméntelen új szó-csalétkkel, bizony, könnyen eltévedhetünk, mint a romantikus eposzokban, ha nincs belső útmutatónk, Ariadné-fonalunk, érzékeny iránytűnk, amely vezérel bennünket, és elvisz egy képzeletbeli, lelki térkép egyszerűen-bonyolult és bonyolultan-egyszerű földi-világmindenségi, tér- és időbeli tájait átszelő utazásra. Egyik utolsó eposzában, a *Halott fekete rigóban* maga Juhász Ferenc Dantét választja vezetőjéül, hogy az legyen az ő Vergiliusa a „XX. század történelmi poklában tett dantei utazásnál” (Bori Imre). Ki lesz a mi útmutató emlékeztető jelünk, útmutató kritériumunk, útmutató rendszerünk, útmutató jelünk, aki kivezet bennünket az első kör labirintusából, aki megmutatja és megmagya-

rázza nekünk az elemeket, összekapcsolja a lényeges dolgokat, és megfelelő választ ad? Van-e válasz? Ezt kérdezi Juhász Ferenc is. Lehet, hogy fordított irányú utazást kellene tennünk, befelé, önmagunkba. Talán az lenne a legjobb, ha mindenki kiválasztaná saját Vergiliusát. De bárhogy is döntsünk, csak vázlatosan, néhány elnagyolt vonással lehet megrajzolni a nagy költői tehetség portréját, mert bármit is teszünk, a matricán mindig megjelenik a negatív is, mint vízjel, mint öskép, mint picassói főhajtás, mint a lélek kubista vetülete. De a költészet egyfajta *önútmutatás*, *önjegyzet*, *őnnaptár*. Maga a költő teszi lehetővé mindezt. A magyar irodalomban ez hagyomány, kezdve a romantikus-forradalmi zseni Petőfivel, akit Juhász bálványozott, és aki elvezeti a *Halott feketerígó* megjelenéséhez, folytatva aztán a sort Csokonai, Vörösmarty, Arany, Ady és József Attila ragyogó költői körével. Juhász költészetében találunk egy finom aranszálat, mely különleges módon összekapcsolja mindezeket a költőket, és fellelhetünk egy összekötő láncszemet a modernebb irányzatú költőkkel is, főleg a „nyugatosokkal”: Weöres Sándorral, Füst Milánnal, Kassák Lajossal, Vas Istvánnal, Illyéssel, létrehozva így a magyar költői lélek belső antológiájának egy sajátágos, szubtilis szintézisét, amelyben a nemzeti költészet aranyló árai mint művészi torkolatban egyesülnek. Tulajdonképpen e szerint a költői építkezés szerint oszthatjuk fel különböző szakaszokra Juhász buja, ágas-bogas életművét.

Természetesen ezt a felosztást csak feltételesnek kell tekintenünk, mint feltételes-viszonylagos eljárást. Mint kíváncsiságunk egy apró támaszát. A nagy költészeti hagyományok követését. Juhász Ferenc első versei, melyek az 1946–48-as években keletkeztek, és melyekből néhányat ebben a válogatásban bemutatunk (*Arany*, *Ezüst*, *Öregek*, *Hal is van*, *Az ablakon át* és a *Kis dal* című költemények), a költő „petőfies” korszakát jellemzik. Lírai benyomások, kellemes magyar környezet, népies-falusi költés és ritmus, itt-ott csárdástaktus, gyengéd érzésekkel és gondolatokkal, erős, csattanós poémokkal, melyek Petőfi verseit is jellemezték. Ezekben a dalokban József Attila hatása, költői sugallata még csak kezdeti formában van jelen. Amolyan alkotói burookban. Mindez leginkább néhány csodálatos, szürrealista szellemben fogant, nagyszerű alkotásra vonatkozik, amelyek igazi meglepetésként hatnak, főleg ha figyelembe vesszük, Juhász Ferenc ebben az időben mindössze tizennyolc éves volt! De ne feledjük: ebben az életkorban Petőfi és József Attila is írtak rimbaud-i és hugói érett verseket. Juhász koraérett költő, és két elődjéhez hasonlóan ő is, mint korán megszólaló énekesmadár, egyre nagyobb biztonsággal dalol, csiszolja, változtatja, gazdagítja költői hangját, mígnem eljut egyféle néhez, bonyolult, hol érdes, hol sima szimfonikus éneklésig, amit az érett korban keletkezett, szenvedélytől izzó *Fekete saskirály* és a *Halott feketerígó* című nagyszabású művek vagy a *Csörgőkirály hű szeme* és a *Tízmilliárd éves szív* című kötetek hosszú sorú versei példáznak.

Második korszakát az epikus verselés iránti fokozott vonzalom jellemzi; az újabb magyar költészetben éppen ő nyúl vissza a nagy korok híres hagyomá-

nyaihoz, és ő kelti életre Vörösmarty Mihály emlékét. És ebben a – ismét feltételelesen nevezzük így – „vörösmartys” korszakában írja meg *A Sánta család*, az *Apám* és *A tékozló ország* című epikus műveket. Az *Apám* című könyvéért megkapja a legnagyobb állami kitüntetést, a Kossuth-díjat, és ez nagy ösztönző erő az akkor huszonkét éves költő számára, aki izgatott, kételkedő természetű, de becsületes és igazságszerető, és legjobb barátjával, Nagy Lászlóval (aki a Sztrugai Költői Esték harmadik aranykoszorú díjasa), akivel leggyakrabban említik együtt és hasonlítják össze, népi kollegista, és a Bölcsészettudományi Kar előadásait hallgatja. Ezekről az időkről maga Juhász ezt mondja: „Akkoriban két tűz született bennem: a szeretet és a gyanú.” Tulajdonképpen e két dolog a művek témája is. A gyanú, pontosabban a pesszimizmus természetesen lángol fel benne, de ez nem csupán az élet eseményei miatt alakul így, hanem az elődök költői példái is erre ösztönzik. Ilyen költői hatásokkal átítatva nem törődik a legkíméletlenebb kritikákkal sem, melyekkel az „egyhangú, hivatalos optimisták” (Eugen Werber) illetik. Ezek dekadensnek nevezik, és verseiben a valóság elferdülését, a burzsoá filozófia kicsírázását, a pánerotizmus dehumanizációját és befolyását vélik fölfedezni. A *Magyar irodalomtörténet* akadémiai kiadásában Tóth Dezső azt írja: „A szocializmusban való hit megrendülése élő líránk egyik legnagyobb tehetségét, Juhász Ferencet a legbizarrabb, legkülönösebb pályára lendítette. (. . .) Épp ezért a *Tékozló országban* (1954) már nem tudni: az egyetemes »heroikus pesszimizmus« keresett-e történelmi témát-anyagot, vagy a népi küzdelem tragédiája váltotta-e ki a kétségbeesését.” (Egyébként ebben az eposzban az 1514-es, Dózsa vezette, szörnyű véget ért parasztlázadás motívumai alapján Juhász megrázó képet fest az újkori borzalmakról. Ma már elismerik, hogy ebben a hatalmas műben, leszámolva a rákosi uralommal, előlegezi azokat az eseményeket, amelyek alig két évvel később bekövetkeztek.)

Az önmagába és főként a költészetbe és az emberekbe vetett hit Juhászt újabb alkotói kalandokra sarkallja, azonosul a nagy elődökkel, különösen József Attilával, aki a magyar költészetet modern szellemmel és szürrealisztikus dimenziókkal gazdagította. József Attila tragikus sorsa (1937-ben, csalódva a társadalmi rendszerben és anyagi gondokkal küszködve, harminckét évesen Balatonszárszón egy tehervonat kerekei alá veti magát) arra ösztönzi Juhászt, hogy a hatvanas évek elején megírja a *József Attila sírja* című versét. „Ez a hatalmas belső monológ” (Eugen Verber) rögtön a megjelenése után igazi szenzációt és botrányt vált ki. Miért? Mert ez a vers tulajdonképpen meglepő kegyetlenséggel veti a társadalom szemére, hogy nem törődik a költészet és a költő sorsával, azzal a költővel, akire büszke lehetne az egész nemzet, ünnepelhetné, és ő, a nagy Mester, a Testvér, az Ős-Apa, a Gyémánt-alkatú Egyetlenegy egy kis elhagyatott, sivár, proletársírban fekszik, magányosan a temetőben is, miként az életben, míg „az út másik oldalán” az idióta kő-grófok, a pocakos bankárok és hülye tábornokok, kereskedők és kupeczek, a márványba-álmódott kurvák, mágnások seggfejű lányainak és hermafrodita fiainak csodála-

tos síremlékei emelkednek. Íme, így mond a haza köszönetet saját óriásainak. Juhász lángoló és keserű szavakat használ, átkokat szór, János Jelenések könyvéből megfélemlítő szavakat idéz, hogy megbélyegezze a társadalmat felelőtlenségéért és butaságáért. De a költő, akit mindenki elhagyott, mégis halhatatlan, és Juhász ezért Krisztushoz hasonlítja, aki feltámadt poraiból. És mivel a költőt az örök Krisztussal azonosítja, így lehet azonosítani a költő életét a világ életével, és „a költő kis sírja az egyetemességig nőhet”. (Bori Imre) Mi marad hát az élő költőnek? Hogy megsirassa a halott költőt, és elítélje a halátlan hazát, mely tisztában van ugyan a költők szellemi gazdagságával, de csak halállal fizet érte nekik. Ebben a József Attila-i korszakban a lírai és epikus versek egész sora keletkezik, amelyek Juhász költészetének fő tartóoszlopai, költői rendszerének központi pillérei. Ezekben a költő nagy számban használja a tudományos felfedezések és technikai találmányok elnevezéseit, a filozófia új kifejezéseit, formai szempontból pedig a tapasztalatok bő vizű nemzeti forrásaiból merít, elsősorban a népi mitológiai énekekből, a már említett klasszikusok alkotásaiból, valamint a modern európai irányzatokból, amelyeket kitűnő költők fordításaiból ismer. Ihletének (még az Első Mester észrevehető figyelme és oltalma alatt) már nem csupán egy forrása van, gondolatai nemcsak előre, hanem hátra is mozognak, vissza az őskorig, a kétéltűek koráig, és még tovább, a mitológiáig.

Danilo Kiš¹, Juhász Ferenc barátja, verseinek (és József Attila költészetének is) első és legjobb szerbhorvát fordítója így nyilatkozik széles skálájú poéziséről: „Juhász kozmikus kifejezőképességének nincsenek emberi határai: képek, metaforák, főnévi és melléknévi összetételek, a szerves és szervetlen világ fogalmai, a flóra és fauna szókinccse, »a növények beszéde«, az ásványok és égitestek világa, a történelem kézírata, Pannónia emlékei, a sírok krónikája, mindez nem elég neki, hogy kifejezze azt a prométheuszi (ázsiai) tüzet, mely őt hevíti. A népi és szürrealisztikus költészettől és »apjának és bátyjának«, József Attilának etikájától indulva, Bartók és Ady nyomain haladva a különleges és csodálatos, a honi és európai hagyományok szintézisére törekszik.” Czine Mihály, a mai magyar irodalom kiváló szakértője *A magyar irodalom történetének* egy újabb kiadásában (1976) ezt írja: „Juhász Ferenc oly természetességgel magyárosítja a szürrealizmust, mint egykor Csokonai a rokokót.” Említsünk meg ebből a József Attila-i korszakból néhány gyöngyszemet, amelyekbe – mint már volt róla szó – más inspirációk is keveredtek: elsőként a *Krisztus lépesmézét* (macedón fordításban a *Razgledi* 1968. januári számában jelent meg), melyet a *József Attila sírja* című vers előhírnökének vagy kiegészítő párjának tekinthetünk. E felejthetetlen költőiségű versben nemcsak a tér és idő több dimenziója ven jelen, hanem gyakran homéroszi módon keverednek is e dimenziók, a holtak és az elemek föld alatti világa, az élők világa, miként keverednek az idők is. De a központban az örök idők fájára feszített, az élet-

¹Találkozásaink során gyakran beszélgettünk Juhász költészetéről és annak fordítási nehézségeiről

halál közt vergődő ember teste áll, amely Jézus Krisztus teste vagy valamilyen régen kihalt csúszómászó élőlényé. Megrázó és filozófiai szempontból különleges a vers befejezése, amikor az ember halálát az ember úrbe repüléséhez hasonlítja a költő, asszociálva a lélek halál utáni keserű megszabadulására.

Egy másik hosszabb dal, *A virágok hatalma*, amelyet maga Juhász is nagyon kedvel, a növényvilág csodálatos ódája. Ebben a versében az egész világot hatalmas, virágzó fának látja (egyik verseskötete a *Virágzó világfa* címet viseli), egyfajta „költői biologizmust” hozva létre, mely növényzetének birodalmával más műveiben is megjelenik, még a rövidebb gyöngyszemekben is, mint a felejthetetlen *Tűzliliom az éjszakában* (ezt az 1967-es Sztrugai Költői Estéken hallottuk, és ott díjat is nyert), valamint *A múlt-idő arany-ága*, e minden tekintetben tökéletesen kimunkált alkotás, gyönyörű népi-vallásos magyar sfumato kamarakörnyezetben, egy könnyen megénekelhető tizenkettesben, egy csodálatos, meghosszabított taktusú, jellegzetes összhatású csárdásban, melyben a bú aranybarna tónusa dominál, és jelen van a mély, bensőséges öröm tónusa is, mely a némaság bíbor-zenéjével beleömlik az örökkévalóságba; egy kvintettbe vagy oktettbe, vagy egy-egy szimfonikus hangversenybe, amelyben valószínűleg részt vesz az egész természet, hogy ismét megszüljön az elveszített időt, a gyermekkor idejét, de a világ gyermekkorát, mint a reneszánsz tájképeken és a flamand zsánerképeken. Mily harmónia, a földi és égi hangok mily kedvesége és finomsága (még a fekete angyal is megpendíti a húrokat), mily bódultsága a merengő léleknek, mely a világmindenség örök szerelme után vágyódik. Mindezt oly szuggesztíven, a lélek mélyéről jövően, oly mértékkel és taktussal, a kifejezések oly tökélyével éneklie meg Juhász, hogy maga a Mester, maga József Attila is megirigyelhetné ezt a mesterségbeli tudást.

Itt a magyar nyelv már új ragyogással szólal meg, új minőséggel, szokatlan szókapcsolatokkal, oly erővel, amely ki tudja fejezni a lehetetlent és az elérhetetlent is. Ez Juhász szókinccse: a logikára és a költészetre épült nemzeti nyelv; újraszótt, többretegű, többjelentésű, asszociatív, mozaik-gyöngyös, pihekönyvű és fémcsevegésű, mint a régi páncélok, patak-csörgedezésű, zöld erdőjű, föld-poros, mint a hosszú pusztai utak, mágikus-halotti csendű, mint a temetők világa, fékevesztett, mint az alföldi csikók, Árpád fejedelem lovainak utódai. Ez a nyelv mindenre képes, a költő csodákat művel, egy új költői világot teremt vele. Költészetének legjobb ismerője, az újvidéki Bori Imre professor így ír Juhász nyelvezetéről: „A felsorolások folytatódnak, hogy Juhász költői életművének zsenialitása világossá váljék, annak a költőnek a zsenialitása, aki magyar anyanyelvű olvasóit és külföldi fordítóit egyaránt próbára teszi, mivel verseinek alkalmi szókapcsolatai örök érvényűek. Ilyen nyelvi és vizuális hangulatban (a festőiség, a művésziesség, a vizualitás fontos alkotórésze költészetének) keletkezett egy csomó más verse is, helyenként klasszikus fegyelemmel és bájjal, másutt szabad, elnyújtott verssorokkal. Közülük kiemelkedik két antológiai jelentőségű vers: *A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából* és a *Babonák napja, csüörtök: amikor a legnehezebb*. Az elsőben Juhász telje-

sen azonosul a magyar mitológiai vokáció népi költőjével, de nem eklektikus értelemben, hanem inkább a mitológiai költői nyelv megújításának és olyan költői szerkezet megalkotásának szándékával, mely az örökvényűség és aktualitás szintjére emelkedik: ez az anya és fiú búcsújáról szóló mítosz modernizálásának legjobb változata. Bizonyos szempontból ez a népi költészet és a modern költői kifejezés szintézisére tett kísérlet, bartóki értelemben, különösen abban a prózai-verses beszédben, melyben apjáról szól, expresszív módon, mint a *Krisztus lépesmézében*, és mint ahogy a rapszódiahangolású *Kicsi sorséposzban* is találunk utalásokat, emlékeztetőket, sőt hosszabb szerkezeteket, mintegy létrehozva egy bizonyos »apa-komplexust«, valamiféle bűnt, mely nem tudatosan ugyan, de nagy intenzitással ég majd egész életén át, mint az égő lilom bánata, mely beleömlik az éjszakába. Emiatt fordul gyakran apjához, emiatt a bocsánatkérések, a jajszavak, a megatódott vallomások. (»Elárultalak papa szégyenkezem pironkodok«)

Míntha Ady hangját hallanánk, amikor az Istenhez fordul. *A szarvassá változott fiú kiáltóása*. . . című, látszólag egyszerű népies dalt harminc európai és egyéb nyelvre fordítják le, és Wystan Hugh Auden, a Sztrugai Költői Estéken kitüntetett költő azt állítja róla, hogy a háború utáni költészet legjobb verse a világon. A második vers, a *Babonák napja, csütörtök*. . . tele van megkapó líraisággal és csattogó metaforákkal; Juhász itt új költői intenzitással és kolorittal énekel az újfajta pesszimizmusról, talán mondhatjuk úgy is: „a szocialista pesszimizmusról”, az újkor emberének bánatáról, hogy míg a fényes reklámtáblák a szocialista fejlődést és a villamosítást hirdetik, addig ő saját rémképével és az egyetemes félelemmel szembesül. Ebben és más József Attila-i hatást mutató versekben (utalások az *Ódára*, a *Külvárosi éjre* stb.) Juhász kiveti új költői hálóját, a költő magánya ismét váddá növekszik, még nagyobbá, mint a *József Attila sírja* című versben; ez az egész keleti tömb társadalmi-politikai rendszerének elítélése lesz. A jövőtől való személyes félelem világméretű, egyetemes kategóriává nő, az atom- és környezeti katasztrófától való félelemként jelenik meg, mert ezek politikai összecsapásokat idézhetnek elő. A szerelem is Juhász költészetében világelvvé, „világmindenség-szeretetté” növekszik, mely ellenáll a világmegsemmisítés esetleges rémének és a káosznak. E költői élmény mind közelebb viszi Ady művészetéhez, néhány versének címe (*A Szent Tűzőzön regéi*, *A halottak királya*), sőt néhány ciklusának címe (*A csontok fehér árnyéka*, *Ezékiel négyarcú szárnyasai*, *Üzenet a Varangy-Királynak*) is a nagy elődre utal. A Biblia iránti érdeklődését, a bibliai idézeteket és felsorolásokat összefüggésbe hozhatjuk Ady költészetével, apokaliptikus jóslataival és látomásaival. Juhász teljesen Ady egyik fő támájának, a Halálnak szenteli költészetét, és ezt a szót rendszerint ő is nagybetűvel írja. Ez, a költészetének feltételelesen „adysnak” nevezett korszaka, mely szinte napjainkig tart, de rokon vonásokat mutat más költészetekkel is, egyre inkább kiépíti monumentális

* Más verseivel együtt macedón fordításban megjelent a *Razgledi* 1984. májusi számában

szintézisét, miközben eredetisége teljes mértékben kifejezésre jut. A nagy elődökre való emlékezés, az életművükkel vállalt közösség számos prózai-költői formában írt portré-esszében megnyilvánul. Nemcsak kedvenc költőiről írt ilyen esszé-verseket, hanem más kiváló személyiségekről is, a legtöbbet Bartók Béláról, aki zenéjében a modern és a népi szintézisét hozta létre. Az 1945-ben Amerikában elhunyt zeneszerző hamvainak hazaszállítása Juhászt *A hazatérő halott* című vers megírására ösztönzi. A 80-as években keletkezett műveiben Juhász diadalmasan véghezviszi költői szintézisét, és megérdemelten kerül a magyar költészet nagyjai közé.

Utolsó kötetével – mely néhány hónapja jelent meg *Földalatti lilium* címmel, és amely szintén a *Tűzlilium az éjszakában*ra emlékeztet – Juhász még egy hatalmas követ állít költői emlékművére. Másrészt ez a könyv az *Anyám* (1969) című eposz ikerműve, s mint azt maga a szerző is mondja: „Szimfónia egy asszonyról.” De ez egyúttal a fiú anyjába vetett hitének szimfóniája is, mint a *Szarvassá változott fiú*ban felhangzó anyai hívogatásokra megkésett válasza, a fájdalom szimfóniája, az egész életéről szóló mozarti Requiem, arról, ami a halál után már sohasem létezik. Minden új könyve, ő maga mondja, a Hiány könyve. Így jött létre az összes könyve. Mint örök vágy, hogy vigyázza és megtartsa az életet összes alkotórészével együtt. Számára semmi nem létezik az emberi életen kívül. Maga a halál is az élet része, az élet másik oldala, árnyéka, az élet húsának csontja. Ilyen Hiány-könyv legnagyobb eposza is, a bevezetésben említett *Halott feketeregő*, amely huszonötezer hosszú és tömör verssorból áll, amelyek, míg olvassuk őket, észrevétlen gyorsasággal sodornak magukkal buja, sűrű, mágnes-tűzű szenvedélyes áradatukkal, megmutatván a világ titkos dimenzióit, a lélek föld feletti és föld alatti gótikus-barokk rejtelmét, a világosság és az örök sötétség birodalmát, ahol szintén emberek uralkodnak, az örökkévalóság emberei, a mi szeretett halottaink; a világ teremtőinek nagy alakjai most a föld alatt vannak, föld alatti építkezéseken, és valamilyen módon a fenti világ gondolatát építik.

E válogatás összeállítójának lehetősége korlátozott, egyszerűen nem tudja, mely részeket tárja a macedón olvasó elé, míg végül a huszonötezer sorból kénytelen mindössze száznyolcvan sor mellett dönteni! Ami épp csak ízelítő, és csak felszínesen sejteti ezt a gigantikus költői művet, ezt a hatalmas költői piramist, valóságunk új-dantei átültetését, atomkorszakunk poklát, ezt az új, modern *Isteni színjátékot!* Mindenki meghökken, amikor megpillantja Juhász eme óriási bibliáját, az élők és holtak, a világ-flóra és -fauna eme enciklopédiáját, ezt az ötszáz oldalas verskoncertet, amelyben a hangszerek, hangok és árnyalatok, zajok és rezgések minden fajtája részt vesz. De mint minden könyv, ez is a Hiány könyve. A költő tudja ezt. Amikor kollégáimmal, Petre Bakevskival, Gane Todorovszkival, Ante Popovszkival és Todor Csalovszkival meglátogattuk budai házában (nem messze attól a helytől, ahol száznyolcvan éve az első macedón nyelvű könyvet nyomtatták), a kanyargós kis Mandula utcában, a huszonkettes szám alatt, csendes házában, amely egy úrkabinra hasonlít több-

zernyi könyvével (szemük éberén figyelt minket, arcuk kedvesen mosolygott ránk, a híres írók és tanult emberek mosolyával), abban „a szép létezés tudatos boldog rettenetében”, ő pedig megmutatta nekünk új kézíratait, amelyek mintha illuminációs szorgalommal íródtak volna, apró gyöngybetűkkel, megmutatta verssorainak új áradatát, amely olvasatlanul is ragyogott, és mintha nemcsak az ő könyvekkel tele lévő házát világította volna meg Kati, Eszter és Anna anygali jelenlétében, hanem az egész várost is, rávetülve a budapesti égen a csillár-csillag-füzérekre is.

A költőnek van még mondanivalója, többet akar annál, amit eddig tett. Még mindig kínozza valami: egy-két dal, egy vers, egy eposz. Ő maga is már átalakult egy dal-verssé, egy ember-eposszá, az ujjai, keze-lába verssorok, ereiben vers-vér folyik, hajtincsei versszakok, két szemöldöke kettős verssor, bajusza mint régi lárva-ballada, két szeme sötét-ragyogó tűz-metafa, bokáján mint sarkantyúk pengenek az ősi ütemek, és úgy lélegzik, mintha a költészet szíve dobbanna. Ő egy ember-dal. Ember-verssor. Ember-metafa. Költő-forrás. Élete dús látomásokkal áldott élet. De nem ő az egyetlen példa a magyar költészetben: összes nagy elődje ilyen volt. Ő csak követi őket, kapcsolódik hozzájuk, és hűen a nyomaikon haladva tulajdonképpen továbbviszi örökségüket, egyesíti őket, egy sajátos szintézist teremtve. Egy költői bolygó, mely érintkezik a világ többi költői galaxisával. Homérosz, Dante, Hugo, Goethe és Shelley galaxisával. És most a Konsztantin Miladinov által vezetett macedón költészet galaxisával is érintkezik. Ezt Juhász mondja a macedón költőkhöz – vagy ahogy ő hív bennünket: a hitet adókhöz – intézett lelkes Üzenetében. Mert a macedón költők hisznek a költészetben, annak életet alkotó szerepében, hisznek az életben és a világ fennmaradásában. E tekintetben Juhász úgy érzi, közel áll a macedón költőkhöz. Ő tulajdonképpen a macedón költők fölfedezettje (világméretekben). Nemcsak a mostani Aranykoszorú Díjra gondolkodik, hanem egy huszonöt évvel ezelőttire is, amikor a „Sztremezs” („Törekvés”) című folyóirat díját kapta meg a *Tűzliliom az éjszakában* című verséért. Akkor a Szkopjei Rádió hallgatóinak adott interjújában a következőket mondta: „Nagy örömmel és vágyakozással jöttem ide. Minálunk azt mondják: Magyarország a költők országa. Én azt hiszem, Macedónia is a költők országa. Ezt bizonyította az a nagy, ősi dalversenyekre és költői vetélkedésekre hasonlító, tűzzel és lánggal-virágzó ünnep is, amelyen részt vehettem én is, a fények és lángok és csillagok és ragyogással-virágzó emberszemek között dübörgő és hullámzó verssorok sokasága. A vers mindig a béke követe és a jóság virág-koszorúja volt. Ezt a virágkoszorút fonják az emberiség homlokára.”

Juhász, bár nagyon gyakran ír a halálról, és bár a *Halott feketerigó* című versében a halált mint elkerülhetetlent ünnepli, „egy középkori misztikus szenvedélyes félelemtisztetével” (Bori Imre), mindezt nem azért teszi, hogy megré-

*Írás közben Juhász általában különféle rajzokat készít, amelyek tulajdonképpen kiegészítik a versírást

míssze az embert, hanem hogy a Gonosz elleni harcra buzdítsa. Őszintén hisz a költészet misszionáriusi küldetésében; a költőben annyi erő és romantika van, hogy – véleménye szerint – a költészet képes lefogni a Gonosz kezét, és képes a szabadság szárnyait adni az életnek. „Mert a szabadság a legtöbb, amit adhat önmagának az emberiség!” – így szól egyik verssora *A tékozló ország* című eposzban. De Juhász szerint a költészetnek csak akkor van jövője, ha a világnak is van.

„Ez nem keserű, de tárgyilagos megállapítás. Túl sok és túl nagy veszedelem, baj és nyomorúság leselkedik a föld népeire és az egész föld-golyóra. Mi értelme volna a költészetnek az elpusztult és üvegesre sült földön? Vagy mi értelme lenne akár akkor, ha csak törmelékeiben maradna fenn az emberlét és a civilizáltság? Kit érdekelne akkor a vers, ha ott ülne az emberiség a pusztulás piros bányájában? A költő, ha nem is tud megakadályozni egy ilyen (esetleges) pusztulást, bűnös, ha nem akar tudomást venni erről a szörny-lehetőségről, ha nem beszél róla. A költőnek ereje abban van, hogy hiszi: mindez nem fog bekövetkezni, mert nem szabad bekövetkeznie. Talán ez a hit erjeszti újra a világ-költészetet. Azért felelőssége egyetemes.” Ezek az impresszív, hol komor, hol pedig lángoló és jövőbe látó gondolatok, melyeket Juhász a *Mit tehet a költő?* című esszékötetében részletesebben is kifejt, bizonyos fókig ars poeticájának szikrái, amelyet romantikus hevülettel, beethoveni alkotói energiával, küzdőszellemmel és elragadtatott lelkesedéssel, az emberiségnek, az emberiség szabadságának és boldogságának szenteli. És ne feledjük, hogy ezek az eszmék, miként Juhász verseinek nagy része is abban a korban íródtak, amikor a kváziszocialista parancsok és dogmák mélyen gyökereztek nemcsak az ő hazájában, hanem nálunk is; amikor társainak zöme a keleti országokban a „traktorideológia” és a „kolhozesztétika” szellemében írt, amikor Kundera, Havel, Konrád György, Brodskij, Danilo Kiš és más tehetséges írók még nem jelentek meg, de akik később Nyugaton is elismertek lettek. És hogy Juhász Ferenc mennyire népszerű, olvasott és nagyrabecsült hazájában, bizonyítja a következő meglepő adat: amikor 1965-ben megjelent a *Virágzó világfa*, válogatott verseinek első kiadása, az újságok megjegyezték, hogy az ünnepi könyvhétnek már az első napján elkelt a teljes példányszám. A verseskötetet tízezer példányban nyomtatták.

Ezért, ha megtörténik Önökkel, hogy e kedves költővel sétálnak Budapest utcáin (hogy más várost ne is említsünk), jóleső érzéssel veszik majd észre, hogy meglepődve és boldogan fordulnak utána a járókélők, akik felismerték kedvenc költőjüket, mint ahogy másutt, ugyebár, az emberek általában a szórakoztatóipar bálványozott sztárjai után fordulnak meg. De ez Juhász Ferenc, a Költészet megtestestítője maga!

Pusztai Ágnes fordítása